

Victor A. Shnirelman azt vizsgálja, hogyan tárgyalta a szovjet történetírás a csecsenek és ingusok oroszellenes harcait, miként befolyásolta a konkrét szovjet helyzet az események értékelését. A központi figura Samil imám, aki az itteniiek számarányos vezetője. A szovjet történészek hol majdnem hogy elismerték ezt, hol viszont éppen negatív, sőt népellenes figurának ábrázolták. A „népek közti barátság” és az „önkéntes csatlakozás” (más hódítók elkerülésére) volt az uralkodó téma. Samil értékelésébe még magas rangú politikai tényezők is, területi párttitkárok stb. beleszóltak, és bíralták Samilt. A történeti emlékezet azonban ellenállt a hamis értelmezéseknek.

Arai Yukiyasu azzal foglalkozik, miképpen hatott a politika a mai mongol nyelv újabb fejlődésére. Bemutatja az eredeti mongol írást és annak három későbbi változatát, ugyanis ezek használata politikai kérdés volt. Részletekben szól a burjátok és a kalmükök nyelvhasználatáról (mongol nyelvjárásokról van szó). A szerző tárgyalja az 1931-ben megindult „latinizálást”, amikor az eredeti írásról a latin betűk használatára tértek át; ezt egy 1931-ben Moszkvában tartott konferencia határozta el. Mongóliában egy évig használták a latin írást, majd a többség egy időre visszatért az eredeti íráshoz. De utána fokozatosan áttértek a cirill betűkön alapuló írásra (1941). A kalmükök már 1924-ben.

Suda Masaru a mahallák, a választott népi gyűlések szerepét mutatja be Üzbegisztánban. A civil társadalom a kormányzat hozza létre. Esetleg a demokrácia keleti formáját lehet ebben látni. A demokráciára való áttérés még kérdéses. Egy rövid (két oldalas) mellékletben ad áttekintést az egykori szovjet közép-ázsiai köztársaságok statisztikai adatairól.

Láthatóan valóban széles kérdéskört ölel fel ez a kötet. Sok értékes adatával jól használható a tájékoztatásra is, kiadása tehát igen hasznos volt. A recenzens csak azt sajnálja, hogy a gyakran említett magyar példa kapcsán a külföldiek írásaiban nyoma sincs valamiféle megértésnek, tudniillik a magyarok mit és miért tettek a nemzetiségi ügyben. Úgy látszik, a trianoni békeszerződés óta Magyarország egyértelműen „rossz fiú” marad, az ezeréves elnyomó. Fellebbezés nincs.

Niederhauser Emil

A TÖRTÉNETÍRÁS ÚJ TENDENCIÁI A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN KELET-EURÓPÁBAN SZERK.: CSAPLÁR-DEGOVICS KRISZTIÁN – KRAUSZ TAMÁS

Bp., L'Harmattan Kiadó – ELTE BTK Kelet-Európa Történeti Tanszék, 2007. 266 p.
(Kelet-európai tanulmányok, 1.)

Kelet- és Kelet-Közép-Európa 20. és 21. századi történelme tele van feszültségekkel, ellentmondásokkal, politikai, etnikai, nagyhatalmi vitákkal, kölcsönös meg nem értéssel, sértődöttséggel. Az évezredes gyökerekkel rendelkező problémák lényegében megoldhatatlanok, hiányzik egymás értékeinek és másságának elfogadása, a kölcsönös tolerancián nyugvó politikai kultúra.

A Szovjetunió fokozatos meggyengülése, majd összeomlása, a bipoláris nemzetközi hatalmi rendszer megszűnése új helyzetet teremtett a térségben a 20. század nyolcvanas éveitől. A totalitárius modell lebontása, a korai kapitalizmus jegyeit „modern köntösben” megjelenítő rendszerváltás a maga durvaságában hozza a felszínre a kelet- és kelet-közép-európai országok valamennyi gazdasági, politikai, etnikai, kulturális gondját, immár két évtizede. Az emberek többsége feszült, ideges, minden apró dologtól azonnal a „plafonon” van. A demokrácia hangzatos és meglehetősen jelszavával fokozatosan megerősödő globális kapitalizmus új egyenlőtlenségen nyugvó rendszere szervesen összekapcsolódik az informatikai „butítással”. Természetesen nem arról van szó, hogy a számítógépes világ általánosságban elfogadhatatlan lenne, ellenkezőleg: a 21. századi kapcsolatrendszerek működésének elengedhetetlen feltétele a komputer. Ugyanakkor az is látható, hogy a társadalom többségét alkotó bérből és fizetésből élők a nap huszonegy órájában „helyzetbe hozhatók”, folyamatosan teljesíteniük kell. A számítógépen felnövő fiatal generációk általánosságban már a „géppel” élnek együtt, mást nem olvasnak, új jelrendszert alakítanak ki, nincsenek tisztában anyanyelvük grammatikájával, hazájuk történelmével.

A globalizált piacgazdasági rendszer, a nemzeti értékek és a történelmi hagyományok elválaszthatatlank egymástól. Szükség van olyan tradicionális kiadványokra, amelyek hozzájárulhatnak a jelzett szimbiózis megteremtéséhez. Ebben a körben az egyik legszínvonalasabb munka a közelmúltban megjelent és most ismertető kötet. A tanulmánykötet szerzői ismert Kelet- és Kelet-Közép-Európával foglalkozó történészek. A terjedelmi korlátok miatt sajnos nem lehet valamennyi szerző értékes munkáját részletesen bemutatni, ezért célszerűbb valamennyi közreműködő tanulmányát néhány mondatban összefoglalni.

Benedek Gábor „Pillanatképek a prágai Szlavisztikai és Kelet-európai Tanulmányok Intézetének életéből” című tanulmányában mindenképp a következőket emeli ki: a 2001-ben létrejött új intézmény – a prágai Károly Egyetem Bölcsészettudományi Karán megszervezett Szlavisztikai és Kelet-európai Tanulmányok Intézete, melynek vezetője Tomáš Glanc – a modernizálást tartja a legfontosabbnak. A hagyományos filológia helyett a térséget új módon megközelítő tanulmányokra van szükség, amelyek

felhasználják a modern nyelvészet, a kulturális antropológia és az irodalomtudomány eredményeit. *Ring Éva* „Új irányzatok a lengyel történetírásban a rendszerváltás után” című írásában többek között azt hangsúlyozza: „A marxista történetírás hagyatékából a gazdaságtörténeti irányzat maradt fenn legtovább – a lengyel iskolának számtalan kiemelkedő alakja volt (Andrzej Wyczański, Antoni Mączak, Jerzy Topolski, Henryk Samsonowicz), a legnagyobb hírnévre és nemzetközi elismertségre azonban Witold Kula tett szert, aki a leggyakrabban idézett lengyel történészek közé tartozott az angol és francia historiográfusok körében.” *Juhász József* „A »rendszerváltó történetírás« a délkelet-európai historiográfiában” című színvonalas cikkében a kelet- és kelet-közép-európai térség egyik legbonyolultabb témájával, Jugoszlávia felbomlásával foglalkozik. A szerző jogosan állapítja meg: „A délszláv államokban a jelenkor-történeti kutatások centrumában nem a társadalmi-gazdasági átalakulás értelmében vett rendszerváltás áll, hanem az egykori közös állam felbomlása, az 1990-es évek háborúi, valamint – és legfőképpen – Jugoszlávia értékelése.”

Bartha Eszter „Good bye, Lenin? Az eltűnő munkásosztály nyomában” című tanulmánya a társadalmi modellváltás összefüggésében az egyik leglényegesebb szociológiai réteggel, a munkásosztállyal foglalkozik. Rendkívül megfontolandó a szerző megjegyzése: a rendszerváltás utáni szakirodalomból több ok miatt is kimaradt a munkásosztály. A munkásosztály politikai akcióinak hiánya például azt igazolta, hogy egy „osztály” nevében lehetetlen mozgósítani és megragadni az embereket.

Krausz Tamás „Lenin élete a historiográfia tükrében” című igen értékes tanulmánya a 19–20. század egyik legvitatottabb gondolkodója és politikusa, Vlagyimir Iljics Uljanov (Lenin) élete néhány fontosabb időszakát elemzi. Talán elég kiemelni Krausz Tamás három mondatát: „Halála előtt két nappal tolokocsiban ment utoljára vadászni a környező erdőbe, szerette nézni, ahogyan nyúlra vadásznak, ő maga persze már nem tudott fegyvert tartani a kezében. Nyilván megfordult a fejében, hogy az élettől búcsúzik, amelyetől megkapta a beteljesülést: a forradalmat. Mégis, halála előtt csalódott volt, mert látnia kellett: a *mű* torzó maradt.”

Zahorán Csaba „Az 1918–1919-es impériumváltás ábrázolása az új cseh és román történeti szintézisekben” című anyaga az első világháború utáni időszak két fontos kérdését, Csehszlovákia és Románia megalakulásának történelmi összefüggéseit elemzi cseh és román történeti munkák alapján. Különösen a következő mondatot érdemes kiemelni: „A cseh és a román szerzők egyaránt részletesen foglalkoznak a diplomácia szerepével és a békekonferenciával.” *Borsi-Kálmán Béla* „Adalékok az első román koncepció per történetéhez. A temesvári diák-összeesküvés (a „Leventeper” 1919–1920) históriája” című tanulmánya alapvető politológiai tárgyú kérdést vizsgál: az első világháború után az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásának speciális összefüggéseit. Reálisan állapítja meg a szerző: az egykori Délvidék nemzetgazdaságilag legértékesebb keleti zónáját Bukarest és Belgrád alapvetően vitatható történelmi jogon, ugyanakkor kétségbevonhatatlan nyers gazdasági, közlekedési, hadászati érvek alapján teljes egészében magának követtele.

Mitrovits Miklós „A lengyel–szovjet viszony 1945 után a legújabb orosz historiográfiában” című cikke a második világháború utáni időszak egyik legérdekesebb kérdése, az orosz–lengyel viszony több fontos összefüggését elemzi. Már a második világháború során vitatott volt Lengyelország társadalmi berendezkedésének és területi integritásának kérdése. Jogosan állapítja meg többek között a szerző, hogy Lengyelország kiemelt fontosságú volt a második világháború utáni periódusban a Szovjetunió számára. A Szovjetunió nyugati szomszédjaként kulcsfontosságú pozíciója volt az új szuperhatalom biztonságpolitikájában.

Csaplár-Degovics Krisztián „Hungarikum Tiranában” című dolgozata a magyarok számára kuriózumnak számító világba kalauzol: Albániába. Teljesen igaza van a szerzőnek, amikor azt hangsúlyozza: „A magyar nemzet eszmei hagyatékának számos gyöngyszeme egészen váratlan helyekről is előkerülhet.” *Sinani, Shaban* „Eredeti Liszt-iratok Albániában” (albánból fordította Csaplár-Degovics Krisztián) című, úgyszintén speciális anyaga Liszt Ferenc albániai kötődését vizsgálja. A szerző a következőt emeli ki: a Liszt Ferentől származó eredeti dokumentumok egyik fondja a tiranai Központi Állami Levéltárban található.

Balogh László

FUTAKY ISTVÁN GÖTTINGA

A GÖTTINGENI GEORG-AUGUST EGYETEM MAGYARORSZÁGI ÉS ERDÉLYI KAPCSOLATAI A FELVILÁGOSODÁS IDEJÉN ÉS A REFORMKOR KEZDETÉN

Budapest, MTA Egyetemtörténeti Albizottság, ELTE Levéltára, 2007. 240 p.

(Felsőoktatás-történeti kiadványok. Új sorozat, 7.)

Tudományos pályám első szakaszában felsőoktatás- és tudománytörténettel is foglalkoztam, ma is kiemelt szerepet kap kutatómunkámban a kulturális diplomácia részeként Magyarország nemzetközi tudományos